

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

УДК 336.64

DOI: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2023-6-4>**Єфанов В.А.**

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2004-1470>

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ В СИСТЕМІ АГРОБІЗНЕСУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто теоретичні аспекти фінансової стійкості господарюючих суб'єктів в системі агробізнесу України. Охарактеризовано поняття фінансової стійкості суб'єкта господарювання в сучасних економічних умовах. Подана та охарактеризована структура фінансової стійкості суб'єкта господарювання. Встановлено сутність фінансового стану суб'єкта господарювання. В процесі дослідження визначено та структуровано фактори, що впливають на фінансову стійкість суб'єкта господарювання в аграрному секторі економіки. Встановлено вплив внутрішнього та зовнішнього середовища на фінансову стійкість суб'єкта господарювання. Визначено способи пом'якшення негативних наслідків від впливу зовнішніх факторів на фінансову стійкість суб'єкта господарювання. Визначена важлива роль управління фінансовими ризиками, які можуть виникати та впливати на фінансову стійкість суб'єкта господарювання. Розроблена загальна концепція формування системи управління ризиками на підприємствах агропромислового комплексу.

Ключові слова: фінанси, фінансові ресурси, фінансова стійкість, фінансовий стан, фінансові ризики, управління ризиками, суб'єкт господарювання, аграрний сектор.

Yefanov Volodymyr

Sumy National Agrarian University

MODERN ASPECTS OF FINANCIAL STABILITY OF ECONOMIC ENTITIES IN THE SYSTEM OF AGRIBUSINESS OF UKRAINE

The article deals with theoretical aspects of financial sustainability of economic entities in the agribusiness system of Ukraine. The concept of financial sustainability of an economic entity in the current economic conditions is characterized. It is established that low financial stability can lead to a decrease in the solvency of economic entities, to their loss of financial resources for investing in current and long-term development projects, and in case of deterioration of financial stability – to bankruptcy. At the same time, excessive financial sustainability also creates corresponding barriers to the development of an enterprise, increasing the costs of managing excessive financial reserves and stocks. The structure of financial stability of an enterprise is presented and characterized. The essence of the financial condition of an enterprise is determined. In the course of the study, the factors influencing the financial sustainability of a business entity in the agricultural sector of the economy are identified and structured. The influence of the internal and external environment on the financial sustainability of an economic entity is determined. The ways to mitigate the negative effects of the impact of external factors on the financial stability of an economic entity are determined. The important role of managing financial risks that may arise and affect the financial sustainability of an entity is determined. One of the ways to mitigate the negative consequences of the influence of external factors can be the creation of highly integrated structures, such as agricultural corporations or agricultural holdings. Such structures have increased chances not only to survive in an unfavorable economic situation, but also to influence individual manifestations of external factors (in the economy, politics, etc.) through joint efforts. The general concept of forming a risk management system at agricultural enterprises is developed. According to this concept, a risk management system is an ordered set of measures aimed at identifying the probability of risk situations, calculating the degree and magnitude of risk, analyzing the economic environment, choosing a risk management strategy and determining effective risk management methods necessary for targeted impact (neutralization or minimization) of risk.

Keywords: finance, financial resources, financial stability, financial condition, financial risks, risk management, business entity, agricultural sector.

Постановка проблеми. У сучасних економічних умовах суб'єкти господарської діяльності в аграрному секторі економіки отримують дедалі більшу фінансову самостійність (на що вплинули проведені адміністративно-територіальні реформи, а також оптимізації на їх основі адміністративно-бюрократичного апарату як регіональних так і місцевих органів управління). Але разом з цим вони все більше стають відповідальними за підсумки власної виробничо-господарської діяль-

ності перед власниками (акціонерами), працівниками, банківськими та кредитними організаціями та установами, а тому і дослідження стійкості, в першу чергу фінансової, суб'єктів господарської діяльності в комплексному аналізі діяльності значно зросло.

При цьому слід зазначити, що сучасна фінансово-кредитна система держави та її політика знаходиться в край важких форс-мажорних умовах функціонування, що в свою чергу не завжди дає можливість для задо-

волення усіх фінансово-кредитних потреб господарюючих суб'єктів в аграрному секторі. В результаті такого становища сільськогосподарські підприємства не завжди в змозі скористатися послугами фінансових установ, що безпосередньо може вплинути на розвиток їх виробничо-господарської діяльності та ефективності функціонування.

У сьогоденнішніх умовах гарантією стійкості суб'єкта господарської діяльності є його конкурентоспроможність. Тому від суб'єкта господарювання вимагається збільшення комплексної ефективності власного виробництва, впровадження прогресивних форм господарювання та інновацій, стратегічного управління в силу чого має відбуватися зміцнення фінансового стану підприємства.

На сьогодні є вкрай важливим управлінському персоналу підприємства розуміти реальний фінансовий стан, як свого підприємства, так і існуючих потенційних конкурентів. Фінансовий стан виступає найголовнішою характеристикою ефективності господарювання підприємства. Він характеризує його конкурентоспроможність, виробничий потенціал, визначає, які можливості є у самого суб'єкта господарської діяльності та його контрагентів у фінансово-економічному відношенні. Тому зазначений напрямок наукових досліджень в сучасних умовах господарювання є актуальним та важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, які стосуються фінансової стійкості господарюючих суб'єктів в системі агробізнесу України присвячена велика кількість наукових праць. Теоретичним та практичним аспектам їх вирішення присвятили свої розробки такі закордонні та вітчизняні науковці, як Дж.Х. Халс, З.С. Варналій, Н.С. Прокопенко, А.О. Тимошенко, О.І. Куцик, Н.А. Герасимчук, І.О. Геращенко, Л.М. Докієнко, С.М. Жукевич, В.О. Заросило, Г.М. Кампо, Н.М. Дочинець, О.В. Гаврилець, Т.О. Костюк, Л.О. Корчевська, Н.О. Адвокатова, В.В. Лазоренко, О.Д. Радченко та ін.

Основні акценти дослідників спрямовані на дослідження та моделювання системи фінансового забезпечення розвитку малих підприємств [2; 12], дослідження економічних і фінансових ризиків [1; 3; 7; 9], напрацювання механізмів управління фінансовою стійкістю підприємства [4], дослідженню підходів до комплексної діагностики фінансової стійкості підприємства [5; 6; 8; 10; 11]. Водночас наявні вкрай важкі та непрогнозовані обставини функціонування суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки зумовлюють важливість досліджень в обраному напрямку.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в дослідженні факторів, що впливають на фінансову стійкість суб'єктів господарювання, а також підходів до управління фінансовими ризиками в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закони сучасного конкурентного ринкового середовища вимагають стабільного обігу фінансів в національній економіці. При цьому сама національна економіка залежить від платоспроможного попиту. У таких умовах поняття фінансової стійкості, головними критеріями якої служать платоспроможність і наявність резервів розширення господарської діяльності, є найголовнішими для вітчизняної економіки. Оскільки низька фінансова

стійкість здатна призвести до зниження платоспроможності суб'єктів господарської діяльності, до втрати у них фінансових ресурсів для інвестування поточних і довгострокових проектів розвитку, а при погіршенні фінансової стійкості – до банкрутства. При цьому зайва фінансова стійкість також створює відповідні бар'єри на шляху розвитку підприємства, збільшуючи витрати на управління надлишковими фінансовими резервами і запасами.

У зарубіжній економічній літературі та світовій практиці фінансової аналітики по-різному визначають поняття «фінансової стійкості».

Фінансова стійкість – здатність фірми постійно зберігати цільову структуру різних джерел фінансування [8, с. 152].

Сенс даного визначення полягає в наявності двох факторів:

- 1) практична відсутність безкоштовних джерел фінансування;
- 2) вартість джерел фінансування постійно змінюється.

Сформульоване визначення говорить про те, що теоретично можливо оптимізувати структуру джерел фінансування. Така оптимізація лежить в основі фінансового успіху будь-якого підприємства, оскільки грамотний розподіл інвестицій не тільки не порушить стійкість підприємства, але і її зміцнить [8, с. 153].

У сучасних економічних умовах фінансову стійкість суб'єкта господарювання можна структурно охарактеризувати наступним чином:

– поточну – на конкретний момент часу. Велике значення має підтримка поточної фінансової стійкості підприємства, інакше виникнуть різні економічні ризики, що потенційно сприятимуть банкрутству підприємства;

– потенційну – пов'язану зі змінами зовнішніх умов функціонування суб'єкта господарювання. Підприємство може пом'якшити можливий негативний вплив таких факторів своїми ефективними управлінськими діями;

– формальну, яка створюється і підтримується державою. На неї впливають державні Програми фінансування, міжнародні проекти та гранти і інші форми фінансової підтримки господарюючих суб'єктів. Якщо вміло користуватися такою підтримкою, можна досягти певних якісних фінансово-економічних показників діяльності.

– реальну – в умовах конкуренції, враховуючи можливості здійснення розширеного виробництва. Цю складову можна і потрібно зміцнити інвестиційними програмами, що дозволить підприємству бути конкуренто- і платоспроможним.

У процесі власної виробничої діяльності фінансовий стан підприємства може залишитися незмінним, покращитися або погіршитися. Зрозуміло, як мінімум перед керівництвом стоїть завдання не погіршити власний фінансовий стан підприємства. Але справжньою метою будь-якого господарюючого суб'єкта є постійне нарощування прибутку з подальшим його оптимальним використанням через інвестиційні проекти, тобто забезпечувати власний розвиток та розширювати виробництво [6, с. 207–209].

Саме здатність підприємства в необхідний час здійснювати необхідні платежі, фінансувати свою діяль-

ність на розширеній основі, брати участь у різних інвестиційних проектах, якомога м'якше переносити непередбачені кризи і потрясіння і регулярно зберігати власну платоспроможність у різних негативних ситуаціях вказує на його стійкий фінансовий стан, і навпаки [9, с. 55].

За іншими джерелами фінансова стійкість підприємства – це здатність суб'єкта господарської діяльності працювати і розвиватися, зберігати баланс власних активів і пасивів у внутрішньому і зовнішньому середовищі, що постійно змінюється, гарантує його платоспроможність та інвестиційну привабливість у довгостроковій перспективі в межах передбачуваного ступеня ризиків [10, с. 200].

Фінансова стійкість підприємства характеризується постійним перевищенням доходів над витратами, забезпечує гнучке управління фінансами і шляхом їх ефективного застосування сприяє безперервному процесу виробництва і збуту, розвитку та оновленню. Вона показує співвідношення власних і позикових коштів, швидкості зростання власного капіталу, пропорції мобільних та іммобілізованих ресурсів тощо [10, с. 200].

Фінансова стійкість – це найважливіша складова загальної стійкості підприємства, оскільки вона є характерною ознакою стабільного виробничого процесу, та прибутковості суб'єкта господарювання [12, с. 28].

Сутність фінансової стійкості визначається ефективним формуванням, розподілом, використанням всіх ресурсів і резервів, причому форми прояву фінансової стійкості можуть бути різними.

Причинами нестійкого стану підприємства, головним чином є системні макроекономічні явища, особливо в сучасних нестабільних економічних умовах [11, с. 125].

На фінансову стійкість підприємства впливає група факторів, яку можна класифікувати наступним чином:

- за місцем виникнення – на зовнішні та внутрішні;
- за важливістю результату – на основні та другорядні;
- за структурою – на прості і складні;
- за часом дії – на постійні та тимчасові.

Комерційна діяльність кожного підприємства являє собою широкий комплекс взаємопов'язаних економічних процесів, які залежать від численних і різноманітних факторів, перерахованих вище.

При дослідженні зовнішніх факторів, які утворюють фінансову стійкість підприємства, можна виокремити такі основні процеси:

- тісний взаємозв'язок усіх зовнішніх факторів між собою, а також і з внутрішніми факторами;
- складність зовнішніх факторів, розмитість або відсутність їх якісного і кількісного виразів;
- невизначеність, яка є кількісною функцією, достовірності інформації, наявної у підприємства з приводу кожного окремого фактора. Отже, чим більш непрогнозованим є зовнішнє середовище, тим важче з'ясувати, до яких результатів призведе вплив того чи іншого зовнішнього фактора.

– Непрогнозованість зовнішнього середовища може виражатися у відсутності достовірної інформації про загальну стійкість партнерів і контрагентів, нестабільну фінансово-кредитну та фіскальну політику держави, нерегульовану зовнішню політику, а

також багато інших негативних впливових чинників [6, с. 207–208; 11, с. 126–127].

Протистояти численним зовнішнім факторам окремо взятому підприємству досить складно, а тому залишається удосконалювати власну економічну стратегію, яка дала б можливість нівелювати небажані наслідки. Одним із способів пом'якшення негативних наслідків від впливу зовнішніх факторів може бути створення високоінтегрованих структур, таких як агрокорпорації або агрохолдинги. Такі структури мають підвищені шанси не лише вистояти в несприятливій економічній ситуації, але і спільними зусиллями вплинути на окремі прояви зовнішніх факторів (в економіці, політиці тощо).

Зовнішні та внутрішні фактори можуть класифікуватися за місцем виникнення (рис. 1).

При проведенні дослідження істотна увага віддається внутрішнім факторам, що залежать від господарської діяльності підприємства, на які воно може реально вплинути, змінювати їх вплив і в якійсь мірі навіть управляти ними. Важливу роль підприємство повинне приділяти виникненню та управлінню фінансовими ризиками. Фінансовий ризик обумовлений фінансовим становищем та господарською діяльністю підприємства, тобто співвідношенням джерел фінансування, розподілу прибутку тощо. У сільському господарстві причиною виникнення даного ризику може бути поточна економічна ситуація, рівень компетентності керівництва підприємства, різке збільшення цін на сировину, паливо, імпортні товари тощо. Сільськогосподарським підприємствам необхідно більш ефективно та в повній мірі використовувати сучасні методи управління ризиками, їх зниження і прогнозування, тобто формувати сучасну систему ризик-менеджменту, ефективність функціонування якої вплине і на загальний фінансовий стан суб'єкта господарювання.

На основі оцінки механізму дії ризиків розроблено загальну концепцію формування системи управління ризиками, кінцевою метою якої є забезпечення сталого фінансового стану та можливості функціонування сільськогосподарського підприємства (рис. 2).

Система управління ризиками являє собою впорядковану сукупність заходів, націлених на виявлення ймовірності настання ризикових ситуацій, розрахунок ступеня і величини ризику, аналіз навколишнього економічного середовища, вибір стратегії управління ризиком і визначення ефективних методів ризик-менеджменту, необхідних для цілеспрямованого впливу (нейтралізацію або мінімізацію) на ризик.

Висновки. В процесі дослідження встановлено, що аспекти фінансової стійкості суб'єктів господарювання у системі агробізнесу на сьогодні мають особливу актуальність. Агробізнес є важливою складовою економіки та забезпечує продовольчу безпеку держави, тому фінансова стійкість його учасників прямо впливає на розвиток галузі та добробут населення держави.

Першим актуальним аспектом фінансової стійкості суб'єктів господарювання є доступність фінансування. На сьогодні більшість сільськогосподарських підприємств потребують достатніх фінансових ресурсів для придбання основних засобів виробництва: земельних ресурсів, насіння, добрив, техніки та інших. Однак часто фінансові інститути виявляють обережність при

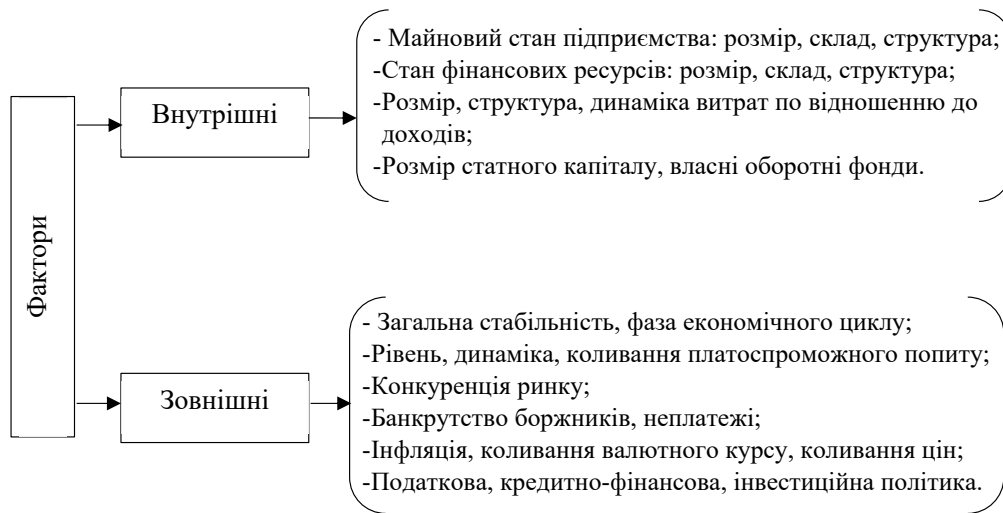

Рис. 1. Фактори, що впливають на фінансову стійкість підприємства

Джерело: розроблено автором на підставі [6; 11]

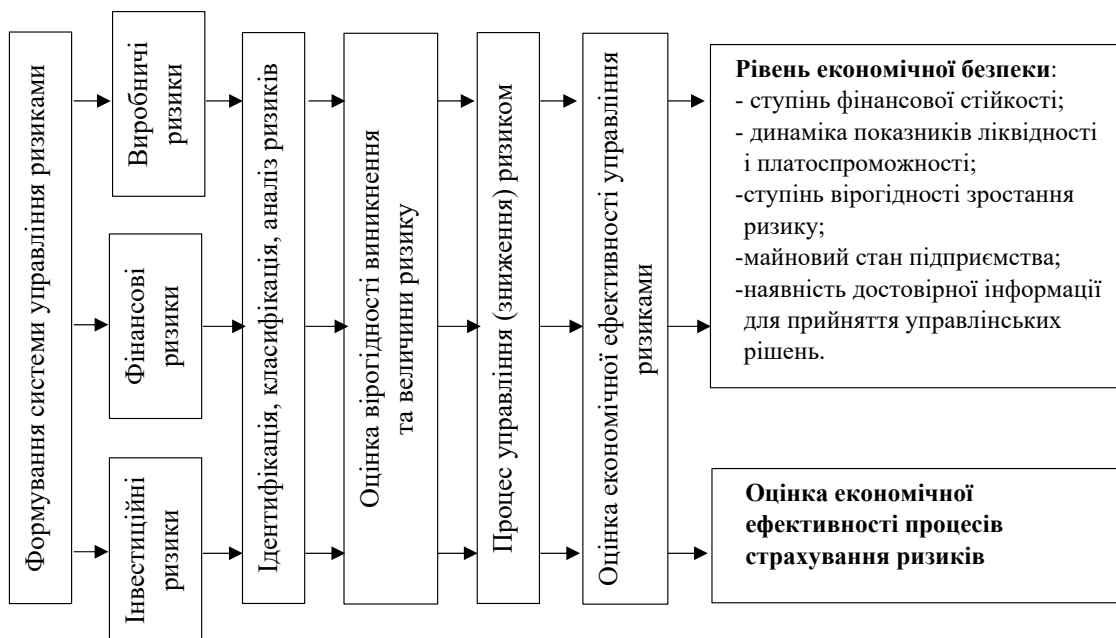

Рис. 2. Загальна концепція формування системи управління ризиками

Джерело: розроблено автором на підставі [1; 7, с. 19–20]

видачі позик аграрним підприємствам через високі ризики, пов'язані з природними умовами, мінливістю ринку та іншими факторами. Тому важливо розробляти механізми, які полегшать доступ до фінансування та нададуть аграрним підприємствам можливість фінансової стійкості та розвитку.

Другий актуальний аспект – управління фінансовими ризиками. Агробізнес пов'язаний з різними ризиками, такими як зміна цін на сировину, зміна кліматичних умов, захворювання рослин та тварин, політичні фактори та інші. Суб'єкти господарювання повинні розробляти стратегії управління ризиками, щоб мінімізувати втрати та забезпечити фінансову стійкість. Це може включати диверсифікацію культур, страхування, використання фінансових інструментів для захисту від цінових коливань та інші підходи до

управління ризиками. Концепція формування системи управління ризиками включає в себе чотири етапи: 1) аналіз основних видів ризиків сільськогосподарського підприємства, визначення сили їх впливу на діяльність підприємства; 2) визначення рівня ризиків і можливої величини втрат; 3) визначення найбільш ефективного методу управління, та виявлення джерел відшкодування можливих сум втрат; 4) визначення ефективності управлінських впливів, тобто оцінка управління. Крім того, для сільського господарства притаманні специфічні ризики, що зароджуються в природній сфері. Несприятливі кліматичні умови обумовлюють появу погодних ризиків, тобто можливості зазнати збитків через зміну погодних умов. Прикладами біологічних ризиків у тваринництві можуть слугувати втрати від загибелі і хвороби худоби. Описана

концепція дозволяє заздалегідь оцінити ступінь ризику, а також визначити економічну ефективність управління (страхування) ризиками та оцінити його вплив на загальну фінансову стійкість суб'єкта господарювання в системі агробізнесу України [9, с. 61–62].

Напрямок подальших досліджень – розробка механізму мінімізації негативного впливу від наявних ризиків в аграрному секторі економіки України при роботі та впровадженні інвестиційних проектів різними суб'єктами господарювання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Hulse J.H. Sustainable Development at Risk: Ignoring the Past. New Delhi : Ottawa : Cambridge University Press India Pvt. Ltd. ; International Development Research Centre, 2007. 390 p.
2. Варналій З.С., Прокопенко Н.С., Тимошенко А.О., Куцик О.І., Моделювання системи фінансового забезпечення розвитку малих підприємств. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2017. Випуск № 4 (22). С. 50–56.
3. Герасимчук Н.А. Економічні і фінансові ризики: навчальний посібник. Київ : Компринт, 2015. 288 с.
4. Геращенко І.О. Механізм управління фінансовою стійкістю підприємства. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» : економічні науки*. 2017. № 24(1246). С. 124–128.
5. Докієнко Л.М. Концептуальні підходи до комплексної діагностики фінансової стійкості підприємства. *Підприємництво та інновації*. 2020. № 14. С. 25–31.
6. Жукевич С.М. Діагностика фінансово-економічної стійкості суб'єкта господарювання: концептуальний підхід. *Інноваційна економіка*. 2016. № 5–6(63). С. 206–211.
7. Заросило В.О. Загрози фінансовій безпеці та їх класифікація. *Наукові праці МАУП*. 2017. № 52(1). С. 17–22.
8. Кампо Г.М., Дочинець Н.М., Гаврилець О.В. Оцінка фінансової стійкості підприємств України. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія «Економіка»*. 2017. № 49. С. 150–158.
9. Костюк Т.О. Економічна безпека сільського господарства України: сучасний стан та прогноз. *Агросвіт*. 2017. № 17. С. 53–62.
10. Корчевська Л.О., Адвокатова Н.О. Вартісний підхід до визначення фінансової стійкості підприємств. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2021. Вип. 1 (76). С. 198–203. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2021.1.25>.
11. Лазоренко В.В. Аналіз методів оцінки фінансової стійкості підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. № 1(13). С. 124–128.
12. Радченко О.Д. Фінансовий потенціал сталого розвитку аграрного сектора. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 27–38.

REFERENCES

1. Hulse J.H. (2007) [Sustainable Development at Risk: Ignoring the Past]. New Delhi : Ottawa : Cambridge University Press India Pvt. Ltd. ; International Development Research Centre.
2. Varnalij Z.S., Prokopenko N.S., Tymoshenko A.O., Kucyk O.I. (2017) Modeljuvannja systemy finansovogho zabezpechennja rozvytku malykh pidpryjemstv [Modeling of the system of financial support for the development of small enterprises]. *Economy. Management. Business*, no. 4 (22), pp. 50–56. [in Ukrainian]
3. Gherasymchuk N.A. (2015) Ekonomichni i finansovi ryzyky: navchalnyj posibnyk [Economic and financial risks: study guide]. Kyiv : Comprint. [in Ukrainian]
4. Gherashhenko I.O. (2017) Mekhanizm upravlinnja finansovoju stijkistju pidpryjemstva [The mechanism of managing the financial stability of the enterprise]. *Bulletin of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute": economic sciences*, no. 24(1246), pp. 124–128. [in Ukrainian]
5. Dokijenko L.M. (2020) Konceptualni pidkhody do kompleksnoji diaghnostryky finansovoji stijkosti pidpryjemstva [Conceptual approaches to complex diagnostics of the financial stability of the enterprise]. *Entrepreneurship and innovation*, no. 14, pp. 25–31. [in Ukrainian]
6. Zhukevych S.M. (2016) Diaghnostryka finansovo-ekonomichnoji stijkosti sub'jekta ghospodarjuvannja: konceptualnyj pidkhid [Diagnostics of the financial and economic stability of the business entity: a conceptual approach]. *Innovative economy*, no. 5–6 (63), pp. 206–211. [in Ukrainian]
7. Zarosylo V.O. (2017) Zagrozy finansovij bezpeci ta jikh klasyfikacija [Threats to financial security and their classification]. *Scientific works of MAUP*, no. 52(1), pp. 17–22. [in Ukrainian]
8. Kampo Gh.M., Dochynecj N.M., Ghavrylecj O.V. (2017) Ocinka finansovoji stijkosti pidpryjemstv Ukrajinj [Assessment of the financial stability of Ukrainian enterprises]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University: Series "Economics"*, no. 49, pp. 150–158. [in Ukrainian]
9. Kostjuk T.O. (2017) Ekonomichna bezpeka siljsjkogho ghospodarstva Ukrajinj: suchasnyj stan ta proghnoz [Economic security of agriculture of Ukraine: current state and forecast]. *Aghrosvit*, no. 17, pp. 53–62. [in Ukrainian]
10. Korchevsjka L.O., Advokatova N.O. (2021) Vartisnyj pidkhid do vyznachennja finansovoji stijkosti pidpryjemstv [A value approach to determining the financial stability of enterprises]. *Bulletin of the Kherson National Technical University*, no. 1 (76), pp. 198–203. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2021.1.25>. [in Ukrainian]
11. Lazorenko V.V. (2018) Analiz metodiv ocinky finansovoji stijkosti pidpryjemstva [Analysis of methods of assessing the financial stability of the enterprise]. *Economic Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy*, no. 1(13), pp. 124–128. [in Ukrainian]
12. Radchenko O.D. (2019) Finansovyj potencial stalogho rozvytku aghrarnogho sektora [Financial potential of sustainable development of the agricultural sector]. *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 27–38. [in Ukrainian]